

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР І ВПРАВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ОРІЄНТУВАННЮ В ЧАСІ

Вікторія Ципак, Світлана Жейнова, Любов Клопотенко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розглянуто теоретичні основи формування часових уявлень у дітей дошкільного віку; йдеться про важливу складову пізнавального розвитку формування уявлень про час та явища, з ним пов'язані. Особливий акцент зроблено на методиці формування часових проявів, її поетапному характері. Сформульовано етапи розвитку часових уявлень у дошкільному віці та психологічні особливості їх формування. Основну увагу зосереджено на знаннях дітей дошкільного віку про час та його властивості. Обґрунтовано важливість і необхідність використання дидактичних ігор та ігрових вправ у процесі формування уявлень про час. Визначено, що дидактичні ігри та вправи є ефективним засобом навчання дошкільників орієнтуванню в часі.

Resume:

Tsyapak Victoria, Zheinova Svitlana, Klopotenko Liubov. The use of didactic games and exercises in teaching children time orientation.

The article examines the theoretical foundations of the formation of time concepts in preschool children, it is about an important component of cognitive development of the formation of concepts about time and phenomena related to it. Special emphasis is placed on the method of formation of temporal manifestations, its gradual nature. The stages of the development of time representations in preschool age and the psychological features of their formation are characterized. The main attention is focused on the knowledge of preschool children about time and its properties. The importance and necessity of using didactic games and game exercises in the process of forming ideas about time is substantiated. It was determined that didactic games and exercises are an effective means of teaching preschoolers to navigate in time. They correspond to the age characteristics of children, activate their cognitive activity, ensure continuity and systematic learning of knowledge, allow to individualize the educational process and develop social skills. Types of didactic games and exercises for the formation of time concepts in preschool children are considered. It was found that the use of didactic games and exercises makes it possible to implement the principle of continuity (gradual increase in complexity) and systematicity (regularity, sequence, relationship of time concepts) when teaching preschoolers to orientate in time. This ensures their effective assimilation of time standards, the formation of sustainable knowledge and a holistic worldview.

Ключові слова:

дидактичні ігри; ігрові вправи; діти дошкільного віку; орієнтування в часі.

Key words:

didactic games; game exercises; preschool children; orientation in time.

Постановка проблеми. Формування часових уявлень є важливою складовою розумового розвитку дошкільників, оскільки орієнтування в часі необхідне для успішної адаптації дитини до навколишнього світу та підготовки до школи. Традиційні методи навчання дітей орієнтуванню в часі не завжди є ефективними, оскільки абстрактність часових понять ускладнює їх засвоєння дошкільниками. Тому пошук нових підходів, зокрема використання дидактичних ігор і вправ, є актуальним завданням педагогіки. Дидактичні ігри та вправи є провідним видом діяльності в дошкільному віці, що відповідає віковим особливостям дітей і дозволяє в доступній формі засвоювати складні поняття, в тому числі пов'язані з часом. Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлена потребою пошуку ефективних шляхів формування часових уявлень у дошкільників з урахуванням їхніх вікових особливостей, що має теоретичне і практичне значення для дошкільної педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість використання дидактичних ігор і вправ під час навчання дітей дошкільного віку орієнтуванню в часі зазначали у своїх дослідженнях низка педагогів, серед яких: О. Білан, С. Гаврилюк, О. Кіреєва, І. Маленька, С. Нікітчина, Т. Олійник, Т. Поніманська, Т. Піроженко та ін. Незважаючи на наявність окремих досліджень, проблема використання

дидактичних ігор і вправ для формування часових уявлень у дошкільників залишається недостатньо вивченою і потребує подальшої розробки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування ефективності використання дидактичних ігор і вправ під час навчання дітей дошкільного віку орієнтуванню в часі. Результати аналізу мають практичне значення для вдосконалення освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, розробки методичних рекомендацій для вихователів і батьків щодо навчання дітей орієнтуванню в часі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дошкільники ще не здатні повноцінно абстрактно мислити і оперувати поняттями минулого, теперішнього і майбутнього. Натомість вони сприймають час через призму звичних щоденних подій. Для них важливими часовими орієнтирами є конкретні режимні моменти – сніданок, обід, денний сон, прогулянка, вечір тощо. Дитина розуміє, що після сніданку буде, наприклад, ігрова діяльність, а після обіду – денний сон. Дошкільнята погано розуміють тривалість часових проміжків. Для них «довго» чи «скоро» – відносні поняття, які вони оцінюють суб'єктивно. Тому дорослим важливо конкретно пояснювати, коли відбудеться та чи інша подія.

З віком сприйняття часу поступово вдосконалюється. Цьому сприяють регулярний

режим дня, календарі погоди та природи, знайомство з годинником, обговорення планів.

Дуже важливо, щоб дитина ще з молодшого дошкільного віку вчилася орієнтуванню у часі: могла визначати час, відчувати його тривалість, змінювати темп та ритм своїх дій в залежності від поставленого завдання. Але дитині важко зрозуміти, що таке час, чому він швидкоплинний та його не можна повернути, що все йде в одному напрямі – від минулого до майбутнього, воно незворотне, його не можна побачити. Оскільки дитина у дошкільному віці легше запам'ятовує та розуміє інформацію про предмети навколишнього світу, які вона може побачити, до яких може доторкнутися, то навчитися орієнтуватися у часі стає складним завданням для неї (Щербакова, 2011).

На початкових етапах розвитку часових уявлень дитина сприймає час як єдиний неподільний плин. У молодшому дошкільному віці діти починають розуміти зміну дня і ночі як регулярний природний цикл. Вони усвідомлюють, що певні події та види діяльності характерні для дня (ігри, прогулянки), а інші – для ночі (сон). Формування цих уявлень відбувається через щоденний досвід та пояснення дорослих. Молодші дошкільники здатні орієнтуватися в найближчому майбутньому і недавньому минулому. Однак ці спогади і плани ще досить обмежені в часі та прив'язані до конкретних ситуацій. Дитина цього віку починає правильно використовувати слова «зараз», «потім», «раніше» для опису послідовності подій, але розуміння цих понять, зазвичай, ситуативне і недостатньо узагальнене. Важливою передумовою для подальшого розвитку логічного мислення та розуміння часової перспективи є прості висновки щодо причин та наслідків подій, які діти молодшого дошкільного віку можуть робити на основі власного досвіду.

Отже, молодший дошкільний вік – це період активного формування початкових часових уявлень, які стають фундаментом для їхнього подальшого розвитку та ускладнення.

Діти середнього дошкільного віку вже здатні виділяти і називати основні частини доби (ранок, день, вечір, ніч), спираючись на характерні зовнішні ознаки та режимні моменти (сон, прийоми їжі, заняття тощо). У 4-5 років діти поступово запам'ятовують назви днів тижня та їх порядок. Цьому сприяє організація життя за тижневим розкладом, де певні заняття чи події прив'язані до конкретних днів. Про формування базових навичок темпоральної перспективи свідчить використання у мовленні слів «вчора», «сьогодні», «завтра». Опанувавши ці поняття, дошкільнята починають активно вживати їх для

опису минулих, теперішніх і майбутніх подій. Діти цього віку вже здатні відтворювати послідовність знайомих подій (наприклад, режимних моментів у садочку), а також порівнювати їхню тривалість (довше-коротше). Однак це розуміння поки що тісно прив'язане до особистого досвіду та конкретних ситуацій. Попри значні успіхи в опануванні часових понять, дітям 4-5 років ще складно повноцінно орієнтуватися в календарному часі, розуміти абстрактні часові відношення поза межами найближчого оточення. Формування цих навичок – завдання старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Загалом, розвиток часових уявлень у середньому дошкільному віці відбувається в тісному взаємозв'язку з когнітивним, мовленнєвим та соціальним розвитком дитини.

Використанню дидактичних ігор і вправ в процесі навчання дітей дошкільного віку орієнтуванню в часі присвячена низка праць педагогів минулого, серед яких: М. Монтесорі, Ж. Піаже. У старшому дошкільному віці відбуваються суттєві зрушення у сприйнятті й розумінні часу дітьми. Діти починають розуміти, що час має певну структуру і періодичність. Вони можуть називати пори року, місяці, дні тижня, розуміти їхню послідовність та основні ознаки. Це закладає базу для подальшого вивчення календаря і формування більш точного сприйняття часу. Можуть вільно оперувати часовими поняттями, розуміють їхню тривалість та усвідомлюють відносність часу. Розуміння часових інтервалів важливе для регуляції власної діяльності та режиму дня. Діти цього віку вчаться відчувати плин часу, розподіляти свої справи протягом дня, розуміти, скільки часу потрібно на ту чи іншу активність. Це сприяє розвитку самоорганізації та самоконтролю, хоча допомога дорослих ще потрібна. Старші дошкільнята вже здатні прослідковувати більш опосередковані зв'язки між подіями в часі, розуміти, що одна подія може спричинити іншу. Це розвиває логічне мислення та покращує орієнтацію в часовій перспективі. Інтегруючи уявлення про природні цикли, історичні події, власне життя, дитина формує більш-менш цілісну модель світобудови.

Отже, до закінчення дошкільного віку часові уявлення дитини набувають достатньої зрілості та узагальненості, що забезпечує готовність до навчання в школі з її системою планування, розкладів, часової регламентації діяльності. Звісно, сприйняття часу продовжує формування і в молодшому шкільному віці. Але саме старший дошкільний період закладає ту основу, яка дозволяє дитині адаптуватись до вимог школи, вчитися планувати свою діяльність і

орієнтуватись у багатовимірному світі часових відносин.

У дітей дошкільного віку існують певні психологічні особливості формування часових уявлень.

Домінування наочно-образного мислення, конкретність сприйняття. Мислення дошкільника спирається переважно на конкретні образи та уявлення, отримані з безпосереднього досвіду. Дитині ще складно оперувати абстрактними поняттями, в тому числі й часовими категоріями, які не мають наочного втілення. Тому сприйняття часу у дошкільників тісно пов'язане з конкретними подіями, діями, відчуттями, що мають чіткі зовнішні ознаки.

Синкретичність (цілісність) сприйняття, нездатність виокремлювати часові ознаки. Синкретизм – особливість дитячого сприйняття, коли об'єкти та явища сприймаються цілісно, без виокремлення окремих деталей та характеристик. Для дошкільника час – це поки що не самостійна категорія, а невід'ємна характеристика життєвих подій та ситуацій. Дитині складно абстрагувати часові ознаки від конкретного змісту діяльності, розглядати їх окремо.

Опора на зовнішні, просторові характеристики при сприйнятті часу. Сприйняття часу у дошкільників тісно переплітається з орієнтацією у просторі. Діти цього віку часто опираються на просторові ознаки при описі часових відношень. Наприклад, «довго» для них означає велику відстань, а «скоро» – те, що знаходиться близько. Просторово-часові синестезії (наприклад, сприйняття минулого як того, що позаду, а майбутнього – як того, що попереду) є типовими для дошкільнят.

Важливо зазначити, що врахування цих особливостей дитячого сприйняття часу важливе у педагогічній роботі, тому формування часових уявлень у дошкільників має спиратися на конкретний практичний досвід, наочність, використання просторових орієнтирів. Поступово, з розвитком абстрактного мислення, дитина навчається виокремлювати часові характеристики, розглядати їх більш диференційовано та узагальнено. Отже, необхідно створювати умови для накопичення такого досвіду та підтримувати пізнавальний інтерес дитини до освоєння часових категорій.

Переважаання мимовільної пам'яті над довільною можна зазначити однією з особливостей дошкільного віку. Діти краще запам'ятовують інформацію, яка привертає їхню увагу, викликає інтерес або яскраві емоції. Це мимовільне запам'ятовування, не пов'язане зі свідомими зусиллями. Довільна пам'ять, яка

передбачає цілеспрямоване запам'ятовування, розвинена значно менше. Тому дітям легше фіксувати в пам'яті події, пов'язані з їхнім безпосереднім досвідом, аніж абстрактні часові поняття.

Образність і емоційність запам'ятовування – ще одна з особливостей сприйняття дитиною часу. Дошкільнята краще запам'ятовують інформацію, представлену в образній, наочній формі, а також ту, що супроводжується яскравими емоціями. Так, дитина може добре пам'ятати день народження з усіма деталями, але погано орієнтуватися в назвах місяців чи днів тижня. Образність і емоційність пам'яті допомагають фіксувати значущі події, але ускладнюють запам'ятовування абстрактних часових категорій.

Обмежений обсяг короткочасної пам'яті – одна з чергових характеристик сприйняття дитиною часу. Короткочасна пам'ять відповідає за утримання інформації протягом короткого проміжку часу. У дошкільників обсяг цієї пам'яті ще досить обмежений, що ускладнює оперування більш ніж 3-4 одиницями інформації одночасно. Це може проявлятися в труднощах із запам'ятовуванням послідовності днів тижня, місяців, сприйняттям часових проміжків, що складаються з кількох одиниць (наприклад, 2 години 15 хвилин).

Отже, для ефективного формування часових уявлень у дітей дошкільного віку варто враховувати ці особливості запам'ятовування. Зокрема, варто використовувати наочність, образність, насичені емоціями прийоми в процесі ознайомлення дітей з часовими поняттями. Важливо також дозувати інформацію, враховуючи обмеження короткочасної пам'яті, та багаторазово повторювати і закріплювати матеріал у різних контекстах.

Загалом, розвиток пам'яті в дошкільному віці відбувається досить інтенсивно, поступово рухаючись від мимовільності й образності до більшої довільності та опори на логічні зв'язки.

Мислення дітей дошкільного віку має свої особливості, які впливають на сприйняття ними часу.

Перехід від наочно-дійового до наочно-образного мислення. У ранньому дошкільному віці переважає наочно-дійове мислення, коли дитина розуміє світ через практичні дії з предметами. Поступово, десь з 4-5 років, розвивається здатність мислити образами, уявляти предмети і маніпулювати ними в думках. Це дозволяє абстрагуватись від конкретики і міркувати про речі, яких немає поруч, у тому числі про минуле і майбутнє.

Проте мислення ще тісно пов'язане з емоціями та особистим досвідом дитини.

У дітей дошкільного віку спостерігається егоцентризм мислення та труднощі прийняття позиції іншого. Егоцентризм – це зосередженість на власній точці зору і нездатність стати на позицію іншої людини. Дитині здається, що всі мислять так само, як вона. Тому дошкільнятам складно уявити, що час може по-різному сприйматися і проживатися людьми. Для них їхнє розуміння часу – єдине можливе. Така пізнавальна позиція поступово долається із розвитком мислення й набуттям соціального досвіду.

Також дошкільний вік характеризується недостатнім розвитком абстрактного мислення, необхідного для розуміння відносності часу. Щоб збагнути відносність і умовність часових категорій, потрібне абстрактне мислення – здатність відволікатись від конкретних ознак, оперувати поняттями, робити логічні висновки. Ця форма мислення починає розвиватись ближче до кінця дошкільного періоду, але її становлення триває і в молодшому шкільному віці. Тому дошкільнятам ще важко розуміти, що час – умовна одиниця, яка може по-різному ділитись і вимірюватись.

Загалом, мислення дошкільників робить якісний стрибок у розвитку, але все ще доволі конкретне, егоцентричне, пов'язане з практичним досвідом. Це зумовлює особливості дитячого сприйняття часу. Педагогам важливо давати дитині нову поживу для роздумів, створювати умови для пізнання світу в різних ракурсах. Спілкуючись з дошкільником, варто орієнтуватись на образність, наочність, зв'язок з життєвим досвідом, поступово розвиваючи здатність до абстрагування.

Засвоєння часових понять через їхні відображення в мовленні. Оволодіваючи мовою, дитина засвоює і слова, що позначають часові відношення (зараз, потім, вчора, завтра, тиждень, місяць тощо). Спочатку ці слова вживаються неточно, але поступово, завдяки поясненням дорослих та власному досвіду, дитина уточнює їх значення. Активне використання часових маркерів у мовленні допомагає дошкільнику структурувати свій досвід, усвідомлювати часові зв'язки між подіями.

Для молодших дошкільників характерне ситуативне мовлення, тісно прив'язане до конкретної ситуації та невербального контексту. З часом дитина стає здатною будувати більш розгорнуті, контекстні висловлювання, зрозумілі поза безпосередньою ситуацією мовлення. Це дозволяє дитині повноцінно описувати минулі та майбутні події, планувати діяльність, що є

важливою передумовою формування часової перспективи.

Якщо у молодших дошкільників переважає діалогічне мовлення, то старші дошкільники вже здатні до побудови зв'язних монологічних висловлювань. Монолог вимагає самостійного планування та структурування інформації, зокрема й у часовому аспекті. Розповідаючи про події свого життя, переказуючи казки та історії, дитина вчиться викладати їх у хронологічній послідовності, використовуючи відповідні мовні засоби.

Отже, розвиток мовлення є невід'ємною складовою формування часових уявлень у дошкільному віці. Засвоюючи мову, дитина оволодіває і системою часових маркерів, вчиться використовувати їх для опису та структурування свого досвіду. Перехід до контекстного та монологічного мовлення дозволяє більш повно та точно передавати часові відношення між подіями. Педагогам та батькам необхідно створювати умови для збагачення словника дитини часовими поняттями, заохочувати до розгорнутих висловлювань, активно обговорювати з дитиною плани та спогади, допомагаючи їй осмислювати часові зв'язки між подіями життя.

Ігрова діяльність є провідною для дошкільників. Вона є фундаментальним елементом у вихованні дітей, оскільки сприяє розвитку мовлення, логічного мислення, уяви та соціальних навичок (Поніманська, 2018). Тому використання ігор є найбільш ефективним способом навчання в цьому віці. Абстрактні поняття, зокрема часові, краще засвоюються дошкільниками через конкретні предмети, образи, дії. Ігри та вправи із застосуванням наочності роблять ці поняття зрозумілими.

Наочно-образне мислення є домінуючим видом мислення в дошкільному віці. Діти краще сприймають інформацію через яскраві образи, казкові сюжети, персонажів. Ігрові прийоми дозволяють подавати навчальний матеріал у відповідній формі.

Отже, ігрова діяльність, наочність та опора на образне мислення – ключові принципи організації ефективного навчально-виховного процесу в дошкільному віці. Їх дотримання забезпечує кращу мотивацію, засвоєння знань та розвиток дитини.

Під час ігор у дитини виробляються важливі якості, необхідні для успішного розумового розвитку. У дітей виховується здатність зосередитися на тому, що їм показує і говорить дорослий (Клименко, 2015). Активізація пізнавальної діяльності є надзвичайно важливою в організації освітнього процесу для дошкільнят. Вона передбачає використання таких методів та

прийомів, які стимулюють дітей активно включатися в пізнавальний процес, зацікавлено засвоювати нові знання та розвивати необхідні навички. У контексті вивчення часових понять активізація пізнавальної діяльності реалізується такими засобами:

Ігри стимулюють інтерес дітей до вивчення часових явищ. Через створення ігрових ситуацій, уведення казкових персонажів, використання яскравих наочних матеріалів у дошкільників виникає жвава цікавість до нової теми. Гра захоплює, мотивує, робить процес пізнання захопливим та бажаним для дитини.

Проблемні ситуації, елементи змагання заохочують до активного засвоєння знань. Постановка перед дітьми певної проблеми, завдання чи запитання змушує їх активно міркувати, шукати відповідь, залучати наявні знання. А елементи змагання між дітьми чи командами роблять цей процес азартним, емоційно забарвленим, викликаючи додаткову мотивацію краще засвоїти матеріал.

Ігрові дії сприяють розвитку сприйняття, мислення, мовлення, необхідних для орієнтування в часі. Впродовж гри діти активно маніпулюють предметами, розглядають зображення, ставлять питання, відповідають, описують ситуації. Все це допомагає тренувати увагу, пам'ять, логіку, збагачувати словниковий запас часовими термінами. Розвиваються ті психічні процеси, які потрібні для успішного засвоєння часових еталонів та орієнтації в часі.

Отже, активізація пізнавальної діяльності через ігри, проблемні ситуації та ігрові дії – потужний важіль для ефективного навчання дітей дошкільного віку часовим поняттям. Це сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу та загальному розвитку дитини.

Ігри та вправи дозволяють поетапно формувати часові уявлення, поступово ускладнюючи завдання. На початку діти засвоюють найпростіші поняття (зараз, потім, вчора), потім переходять до вивчення частин доби, пір року тощо. Це відбувається поступово, крок за кроком, відповідно до зони найближчого розвитку дитини. Ігри супроводжують кожен етап, роблячи засвоєння посильним і цікавим.

Регулярне використання ігрових прийомів забезпечує міцність і стійкість засвоєння знань. Повторення через гру допомагає закріпити здобуті знання в пам'яті дитини, зробити їх усвідомленими та застосовними на практиці. Емоційний фон гри сприяє кращому запам'ятовуванню.

Ігри дозволяють встановлювати зв'язки між часовими поняттями, формувати цілісну картину світу. Під час гри діти мають можливість побачити взаємозв'язок між добою, днями

тижня, місяцями, порами року. Це сприяє формуванню у них системного мислення, розуміння циклічності та взаємообумовленості часових явищ.

Таким чином, використання ігор та вправ дає змогу реалізувати принцип наступності (поступове нарощування складності) та систематичності (регулярність, послідовність, взаємозв'язок часових понять) під час навчання дошкільників орієнтуватися в часі. Це забезпечує ефективне засвоєння ними часових еталонів, формування стійких знань та цілісного світогляду.

Організація ігрової діяльності виконує одночасно широкий діапазон функцій: від згуртування дітей до винахідницької діяльності, але найголовнішою є досвід соціальної взаємодії на засадах емоційно-ціннісного ставлення дитини до себе, до інших людей, до світу, формування у неї корисних навичок взаємодії та саморегуляції (Піроженко, 2017). Спільні ігри сприяють розвитку навичок взаємодії, співпраці, дотримання правил. Діти навчаються домовлятися, допомагати одне одному, чекати своєї черги, поважати інших учасників гри. Обговорення ігрових ситуацій розвиває комунікативні здібності, вміння висловлювати свою думку. Діти тренуються говорити правильно, аргументувати, слухати інших. Ігри виховують організованість, дисциплінованість, необхідні для орієнтування в часі. Дотримання правил гри формує у дітей самоконтроль, вміння чітко виконувати інструкції, бути зосередженими.

Не варто забувати, що головним результатом кожної стадії гри є задоволення, а розуміння дорослим розвивального потенціалу гри та її головного результату – задоволення – вказує на розвивальні можливості гри в будь якій ситуації навчання. Якщо предмет та мета навчання пов'язані з грою, її емоційний потенціал об'єднується із пізнавальними та вольовими діями дитини. На позитивному фоні легше формуються знання, вміння, навички.

Додатковий ефект успішності розвивальних впливів дорослих у грі можна побачити у розвитку психічних процесів (увага, пам'ять, мислення, мовлення, уява, регуляція дій). До того ж, творча взаємодія дорослого з дітьми забезпечує профілактику проблеми залежності вихованця від педагога або психолога, оскільки сама людина стає здатною ефективно вирішувати свої проблеми. У грі дитина набуває досвіду бути суб'єктом діяльності, розпорядником та властителем своїх психічних сил (Піроженко, 2016). В іграх діти можуть виконувати різні ролі, що сприяє розвитку їхніх індивідуальних здібностей. Одні краще

виконують ролі лідерів, інші – виконавців, треті проявляють творчі здібності. Гра дає можливість реалізувати себе відповідно до нахилів та вподобань.

Розглянемо більш детально види дидактичних ігор та вправ для формування часових понять у дітей дошкільного віку.

1. *Ігри на засвоєння часових еталонів.* Ознайомлення з частинами доби, днями тижня, порами року, місяцями. Це можуть бути дидактичні ігри з картинками та піктограмами, де діти здобувають навичку співвідносити зображення з відповідною частиною доби, порою року тощо. Доречними будуть також рухливі ігри з інсценізацією (наприклад, «Зіграймо в частини доби»). Вправи на визначення часу за годинником, календарем. Навчання читати циферблат годинника, визначати час на годиннику. Робота з календарем – називання місяців, днів тижня, розуміння послідовності. Можна використовувати наочні матеріали або ігрові макети годинника та календаря. Ігри на встановлення відповідності між подіями та часовими проміжками (наприклад, «Коли це буває?»). Діти повинні співвідносити певні події, явища з відповідною порою року, частиною доби.

2. *Ігри на розвиток «почуття часу».* Вправи на оцінку та відтворення тривалості часових інтервалів (наприклад, «Хвилинка»). Діти мають оцінити, скільки триває певний проміжок часу або відтворити його тривалість виконання певних дій. Ігри на розвиток уміння планувати свою діяльність у часі (наприклад, «Розпорядок дня»). Діти вчать скласти послідовність дій на день, тиждень, визначати час, необхідний для виконання різних видів діяльності. Ігрові завдання на визначення та регулювання темпу діяльності (наприклад, «Швидко-повільно»). Діти тренуються змінювати темп виконання певних рухів, дій за інструкцією дорослого або під музичний супровід.

Такі ігри допомагають дошкільникам не лише засвоїти часові еталони, але й розвинути уміння суб'єктивно відчувати плин часу, регулювати та планувати свою діяльність відповідно до часових рамок. Це формує передумови успішної часової організації в майбутньому.

3. *Ігри на встановлення часової послідовності.* Розкладання картинок із зображенням послідовних подій (наприклад, «Що було раніше?»). Діти отримують набір картинок, які зображують певну послідовність дій або подій, і мають розкласти їх у

правильному часовому порядку. Вправи на визначення причинно-наслідкових зв'язків між подіями (наприклад, «Що спочатку, що потім»). Діти аналізують запропоновані ситуації, явища та визначають, яка подія відбулася раніше, а яка пізніше, спираючись на логічні зв'язки. Ігри на відтворення послідовності дій у певному порядку (наприклад, «Режим дня»). Діти мають програвати послідовність типових щоденних дій: прокидання, заправлення ліжка, сніданок, збори до дитсадка тощо. Це допомагає їм зрозуміти часовий порядок повсякденної діяльності.

4. *Ігри на орієнтування в часі за природними ознаками.* Спостереження за змінами в природі залежно від пори року, частини доби. Діти спостерігають за змінами в житті рослин, тварин, погодними явищами вранці, ввечері, взимку, влітку і вчать визначати час за цими ознаками. Ігри на встановлення зв'язків між природними явищами та часом (наприклад, «Коли це буває в природі?»). Дітям пропонується розподілити картинки з певними природними явищами по відповідних порах року або частинах доби. Дидактичні вправи на визначення часу за положенням сонця, тривалістю дня і ночі тощо. Діти вчать орієнтуватися у часі, спираючись на рух сонця, зміну довжини тіней, тривалість світлового дня.

Такі ігри розвивають у дітей відчуття циклічності природних процесів, вміння спостерігати та співвідносити їх з певними часовими проміжками. Це формує цілісне часове світосприйняття на основі природних орієнтирів.

Висновки. Дидактичні ігри та вправи є ефективним засобом навчання дошкільників орієнтуванню в часі. Вони відповідають віковим особливостям дітей, активізують їхню пізнавальну діяльність, забезпечують наступність і систематичність засвоєння знань, дозволяють індивідуалізувати навчальний процес і розвивати соціальні навички. Існує широкий спектр дидактичних ігор і вправ для формування часових понять, а їхній вибір і поєднання залежать від конкретних навчальних завдань і можливостей дітей. Розробка інноваційних методів і технологій навчання орієнтуванню в часі, вивчення особливостей сприйняття часу дітьми, підготовка майбутніх вихователів до формування часових понять у дошкільників потребують детального супроводу з боку науки. Активізація пізнавальної діяльності через ігри, проблемні ситуації та ігрові дії – потужний важіль для ефективного навчання дітей дошкільного віку часовим поняттям. Це сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу та загальному розвитку дитини.

Список використаних джерел

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. (2021). А. М. Богущ. (Наук. керів.). Київ: Видавництво. 38 с.

References

Basic component of preschool education in Ukraine (2021). A. M. Bogush. K.: Publishing House. 38 p.

- Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. (2020). Наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк. К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 440 с.
- Дорошенко, Т. М., & Мацько, В. В. (2019). *Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень*: навч. посіб. Кременчук: ПП «Бітарт». 96 с.
- Клименко, Р. (2015). Сенсорний розвиток молодших дошкільників у безпосередньо освітній діяльності. *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць*. Житомир: Вид-во ЖДУ. С. 296–301.
- Нікітччина, С. О. (2022). Дидактична гра як засіб формування часових уявлень у дітей старшого дошкільного віку. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. С. 183–189.
- Олійник, Т. О. (2020). Формування часових уявлень у дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичної гри. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Вип. 1. С. 173–180.
- Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку. (2017). Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, & А. С. Шевчук (Ред.). Київ: Українська академія дитинства. 80 с.
- Піроженко, Т. О. (2016). *Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік*. Київ: Генеза. 88 с.
- Поніманська, Т. І. (2018). *Дошкільна педагогіка: підручник*. 4-те видання, перероблене. Київ: ВЦ «Академія». 408 с.
- Щербакова, К. Й. (2011). *Методика формування елементів математики в дошкільників*: Навчальний посібник. Київ: Вид-во Європейського університету. 262 с.
- [in Ukrainian]
- Child: An educational program for children from two to seven years old (2020). Science driver of the project of V. O. Ognevyyuk. K.: Kyiv University named after Boris Grynchenko, 2020. 440 p. [in Ukrainian]
- Doroshenko T.M., & Matsko V.V. (2019) Theory and method of formation of elementary mathematical ideas: teaching manual Kremenchuk: PP "Bitart". 96 p. [in Ukrainian]
- Klymenko R. (2015). Sensory development of younger preschoolers in direct educational activities. Formation of didactic competence of teachers of preschool and primary education: a collection of scientific and methodological works. Zhytomyr: ZhDU Publishing House. P. 296–301. [in Ukrainian]
- Nikitchyna S (2022). A didactic game as a means of forming time concepts in elder preschool children. Pedagogical education: theory and practice. P. 183–189. [in Ukrainian]
- Oliyynk T.O. (2020). Formation of time representations in older preschool children by means of didactic games. Collection of scientific works of the Uman State Pedagogical University. Vol. 1. P. 173–180. [in Ukrainian]
- Confident Start educational program for elder preschool children (2017). N. V. Gavrish, T. V. Panasyuk, T. O. Pirozhenko, O. S. Rogozyanskyi, O. Yu. Hartman, & A. S. Shevchuk; In general ed. By T. O. Pirozhenko. K.: Ukrainian Academy of Childhood. 80 p. [in Ukrainian]
- Pirozhenko T. O. (2016). Play activities of preschoolers: younger preschool age. Kyiv: Genesis. 88 p. [in Ukrainian]
- Ponimanska T. (2018). Preschool Pedagogy: Textbook. 4th Edition, Revised. Kyiv: Academic Center 'Academy'. 408 p. [in Ukrainian]
- Shcherbakova K. Y. (2011). Methods of formation of elements of mathematics in preschoolers: Education. manual. K.: Publication of the European University. 262 p. [in Ukrainian]

Відомості про авторів:

Ципак Вкторія Сергіївна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя, Запорізька обл., 69000, Україна

Жейнова Світлана Сергіївна

spdo@ukr.net

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя, Запорізька обл., 69000, Україна

Клопотенко Любов Олександрівна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя, Запорізька обл., 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2024-1-32-238-244

Матеріал надійшов до редакції 13. 06. 2024 р.
Прийнято до друку 23. 06. 2024 р.

Information about the authors:

Tsyapak Victoria Serhiivna

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia, Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

Zheinova Svitlana Serhiivna

spdo@ukr.net

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia, Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

Klopotenko Liubov Oleksandrivna

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia, Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2024-1-32-238-244

Received at the editorial office 13. 06. 2024.
Accepted for publishing 23. 06. 2024.